

#udaltop16

udaltop

**UDALETAKO
EUSKARA
ZERBITZUEN
TOPAKETAK**

DUES DIMENSIONS
INDISSOCIABLES
DE L'ACOLLIMENT:
LA LINGÜÍSTICA I LA
SOCIAL. PRINCIPIS
I EXPERIÈNCIES A
CATALUNYA

ISIDOR MARÍ
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
MAITE PUIGDEVALL
UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA

www.udaltop.eus

RESUM

En la societat actual la diversitat lingüística i cultural tendeix a generalitzar-se a causa de la gran mobilitat de la població i de la presència creixent de les comunicacions digitals en tots els ordres de la vida. La incidència d'aquests canvis, tot i no ser exclusius de les àrees urbanes, sí que s'hi presenten amb especial intensitat, ja que s'hi concentra gran part de la població, tant l'estable com la flotant, i dona lloc a situacions de segregació i marginació que dificulten la inclusió en la societat receptora i comprometen la cohesió i la justícia socials. Moltes de les accions d'acollida dels nouvinguts que es porten a terme, sigui des de les institucions públiques o des del tercer sector, no conjunten les qüestions de benestar i justícia socials (alimentació, habitatge, feina, etc) amb les d'acollida lingüística (ensenyament i accés a les llengües).

És a dir, o bé no tenen en compte ni les condicions materials bàsiques de molts nouvinguts, així com qüestions de racisme i injustícia social, ni la diversitat lingüística dels nouvinguts (les polítiques lingüístiques); o bé no tenen en compte la llengua minoritzada en societats com la catalana, la basca o la gallega (polítiques d'immigració i de benestar social).

Tant les transformacions demogràfiques com els angles morts de les diverses polítiques d'acolliment reclamen tres tipus d'iniciatives:

- En primer lloc, una clarificació dels principis que han de regir l'organització equitativa de la diversitat social i lingüística, a fi de garantir alhora la cohesió i la continuïtat de la societat receptora, el reconeixement de la diversitat i la superació de les desigualtats materials i de participació ciutadana;
- En segon lloc, la creació d'un marc polític i administratiu que faciliti els diversos nivells de gestió de la diversitat, des del marc general d'assignació de competències i recursos per a l'acolliment entre l'estat i els poders autonòmics, fins als nivells més immediats de la gestió local de la diversitat, que té una incidència especial en la seva evolució;
- I en tercer lloc, la implicació activa de tota la societat, amb especial atenció al tercer sector, en una dinàmica intercultural que faciliti la inclusió i la cohesió socials i asseguri la continuïtat cultural de la societat receptora a tots els nivells: educació, esport i lleure, mitjans de comunicació, món laboral, associacions, etc, a la vegada que ofereix un horitzó de benestar, pertinença i participació ciutadana als nouvinguts

En la nostra ponència comentarem algunes anàlisis socials i polítiques de gestió de la diversitat que mereixen un interès especial i compartirem algunes experiències d'acció local que poden resultar suggerents. En concret, presentarem breument els resultats preliminars del projecte Equiling-cat, un projecte de recerca-acció participativa que ha portat a la creació del programa Vincles d'Òmnium Cultural, l'associació cultural més gran de Catalunya. Aquest programa, amb una mirada antiracista i de cohesió social, té l'objectiu de fer accessible el català per a migrants arreu del país a partir de la creació d'activitats d'aprenentatge i socialització en llengua catalana, facilitades per acompanyants voluntaris.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	4
2. LES MENTALITATS I ELS DISCURSOS DOMINANTS SOBRE LA DIVERSITAT	5
3. LES DEMOCRÀCIES MULTICULTURALS: ÀMBIT INTERNACIONAL; EUROPEU; ESTATAL I SUPRAESTATAL	6
3.1 El context internacional	6
3.2 El marc europeu	7
3.3 Una distinció crucial sovint ignorada: diversitat plurinacional i diversitat politènica	8
3.4 L'interès del marc federal canadenc	9
3.5 Els condicionaments del marc estatal espanyol	10
4. DEFINIR I LEGITIMAR UN PROJECTE INTERCULTURAL PROPI I ÀMPLIAMENT COMPARTIT	11
4.1. Projectes interculturals: àmbits i nivells diversos	14
4.2 La importància dels moments de (re)socialització	15
5. LES FORMES LOCALS D'ORGANITZACIÓ I D'IMPLICACIÓ SOCIAL: EL CAS DE CATALUNYA	16
5.1 El Pacte Nacional per la Llengua. Estat de la qüestió i propostes d'intervenció en l'eix de l'acolliment i la cohesió social	17
5.2 El programa de Voluntariat per la llengua	19
5.3 El programa Vincles d'Òmnium Cultural	20
6. REFLEXIONS FINALS	22

1. INTRODUCCIÓ

La diversitat lingüística i cultural s'ha fet present de manera definitiva a gairebé tots els racons del món, sobretot a causa de dues grans transformacions de la societat actual: la gran mobilitat de la població i la generalització de les comunicacions digitals en tots els aspectes de la vida i la relació social. El fet que tant els moviments de població com el dinamisme econòmic es concentrin sobretot en les àrees urbanes fa que sigui sobretot en aquestes àrees on es presentin més sovint les situacions de segregació o marginació que comprometen l'equitat, la cohesió social i la inclusió en la societat receptora, però això no exclou que també hi hagi àrees rurals en què, per exemple, l'activitat agrària dona lloc a moviments de població que reclamen una atenció especial.

Evidentment, aquesta diversitat presenta intensitats i característiques diferents en cada lloc concret, i per tant reclama aproximacions específiques en cada cas, però al mateix temps hi ha unes afinitats que permeten compartir algunes distincions i criteris a l'hora d'analitzar cada cas concret, de la mateixa manera que hi ha formes locals d'abordar i gestionar la diversitat i l'acolliment que s'han mostrat encertades i per tant també poden resultar útils en altres contextos semblants.

En qualsevol cas, una de les qüestions que resulta imprescindible tenir present és la necessitat de considerar de manera indissociable les dimensions culturals i lingüístiques al costat de les dimensions socials, en totes les accions i totes les etapes pròpies del procés d'acolliment. D'una banda, hi ha moltes activitats d'acolliment dels nouvinguts que es fan des de les institucions públiques o les entitats del tercer sector que se centren exclusivament en la resolució de necessitats de benestar i equitat social –alimentació, allotjament, ocupació, etc... – i no tenen en compte els aspectes lingüístics de la seva pròpia activitat ni la resolució simultània de l'accés als coneixements lingüístics i a les ofertes educatives. I recíprocament, hi pot haver ofertes d'educació, de formació lingüística o professional, que no tinguin en compte la resolució de les necessitats materials bàsiques dels nouvinguts, o la superació dels prejudicis socials o racials. I segons quines són les organitzacions que s'ocupen de l'acolliment també sabem que a vegades s'obliden d'atendre adequadament l'accés a la llengua minoritzada, en societats com la catalana, la basca o la gallega, de manera que més aviat dificulten el procés d'inclusió cultural sigui a curt o a llarg termini.

En la nostra ponència mirarem de donar compte de totes aquestes qüestions, des dels condicionaments més generals que representen les mentalitats i els discursos sobre la diversitat, passant per les limitacions que imposa l'ordenament polític i administratiu estatal, fins a la configuració de les formes concretes d'actuar en l'entorn immediat a fi de propiciar una relació intercultural satisfactòria. Ho farem presentant alguns exemples de programes d'acolliment a Catalunya. Per més que la realitat és complexa, procurarem que la nostra presentació resulti prou ordenada i entenedora, i que serveixi per obrir un intercanvi útil sobre aquestes qüestions.

2. LES MENTALITATS I ELS DISCURSOS DOMINANTS SOBRE LA DIVERSITAT

Encara que sigui breument, convé tenir en compte quines són les mentalitats i els discursos dominants en la nostra societat sobre la diversitat lingüística i cultural, perquè sens dubte condicionen les actituds respecte a qualsevol projecte intercultural col·lectiu que vulguem posar en pràctica.

En aquest sentit, representa un condicionament considerable en la nostra tradició cultural la interpretació corrent del mite de Babel, que suggereix que la diversitat lingüística és un càstig i dona a entendre que és desitjable la confluència en una sola llengua. Però, si s'analitza el passatge bíblic corresponent, es comprova que el seu sentit més aviat és el contrari: el que castiga Déu és la pretensió d'una humanitat monolingüe d'enfrontar-se a la divinitat. I actualment s'ha pogut constatar que en realitat la diversitat és la condició indispensable del progrés en l'evolució, tant en els aspectes biològics com socials i culturals.

En el camp de les ideologies i discursos polítics també hi predomina una idea poc favorable a la diversitat lingüística i cultural, nascuda de la construcció dels estats-nació. Ho va expressar el mateix John Stuart Mill al seu llibre *Considerations on Representative Government* (Londres, 1861): "Les institucions lliures són gairebé impossibles en un país fet a partir de diferents nacionalitats. Entre un poble sense sentit comunitari, especialment si llegeixen i parlen llengües diferents, l'opinió pública unitària necessària per al treball del govern representatiu no pot existir.¹"

Però sobre aquest punt també hi ha evidències contràries: un col·loqui internacional promogut ja fa 20 anys pel professor Van Parijs, per exemple², evidenciava que el grau de diversitat d'una societat no determina el seu nivell de solidaritat econòmica, de benestar o de cohesió social. Hi ha països amb una diversitat considerable que han desenvolupat polítiques actives d'equitat social i són altament pròspers i cohesionats, com Suïssa, Bèlgica o el Canadà.

De manera semblant, cal tenir present que hi ha conceptes relacionats amb la diversitat que sovint s'usen sense una consciència clara de les seves implicacions, com és el cas dels termes de *melting pot* –que se sol entendre com la incorporació a la cultura dominant–, el *mestissatge* –que respon al model colonial– o la interpretació que es fa sovint de la integració com un procés unidireccional equivalent a l'assimilació, quan en realitat es tracta d'un compromís bilateral entre els nouvinguts i la societat receptora.

Són aspectes que haurem de tenir en compte a l'hora de fonamentar un projecte col·lectiu de convivència intercultural.

¹ Free institutions are next to impossible in a country made up of different nationalities. Among a people without fellow-feeling, especially if they read and speak different languages, the united public opinion necessary to the working of representative government can not exist.

² P. Van Parijs ed., *Cultural Diversity versus Economic Solidarity*. Proceedings of the Seventh Francqui Colloquium. Brussels: De Boeck, 2004.

3. LES DEMOCRÀCIES MULTICULTURALS: ÀMBIT INTERNACIONAL; EUROPEU; ESTATAL I SUPRAESTATAL

3.1. El context internacional

Encara que en la nostra exposició ens centrarem en la gestió de la diversitat en el context immediat, és indubtable que les limitacions dels acords internacionals sobre la protecció de la diversitat lingüística i cultural hi tenen una clara influència. Per tant, és necessari que els nostres representants davant de les institucions internacionals intervinguin per avançar en l'aprovació d'instruments que promoguin un ordenament equitatiu de la diversitat a escala global.

És cert que, sobretot des de finals del segle XX, els efectes de la mundialització van suscitar un interès creixent de la comunitat internacional pel manteniment equitatiu de la cohesió social, no sols arran de l'increment de les migracions i la mobilitat o de la proliferació de les comunicacions digitals, sinó també amb motiu d'una sèrie de fets polítics, com la dissolució de la Unió Soviètica i de Iugoslàvia, la reunificació alemanya i les reivindicacions de les minories i els pobles indígenes arreu del món.

En aquell context, la UNESCO va mostrar un interès creixent per la qüestió de la diversitat cultural, patent en el seu informe sobre aquest tema: UNESCO i la qüestió de la diversitat cultural³.

En aquell moment, l'atenció internacional se centra en les polítiques de diversitat d'algunes democràcies avançades amb alts nivells d'immigració –Suècia, Austràlia o el cas de Canadà i Quebec. És també en aquest moment que sorgeix la iniciativa de la Declaració Universal de Drets Lingüístics de Barcelona (1996), reivindicada 20 anys després pel Protocol de Donostia (2016). Però paral·lelament persisteix la imatge conflictiva de la diversitat com a amenaça, patent en el conegut article de Samuel Huntington *The Clash of Civilizations?* (1996), que es veuria reactivada amb l'atac de 2011 a les torres bessones de Nova York.

Tot i això, mentrestant, apareixen documents interessants sobre la qüestió de la diversitat a escala internacional, com l'Informe mundial de la UNESCO 2000-2001 –Diversitat cultural, conflicte i pluralisme– o la seva Declaració Universal sobre diversitat cultural (2001). Un document especialment interessant és l'Informe sobre desenvolupament humà per a 2004, *Llibertat cultural en el món divers d'avui*, que dedica el seu capítol 3 a La construcció de democràcies multiculturals, en el qual se subratlla la necessitat d'un nou model de pluralisme cultural i lingüístic, es propugna el federalisme multilingüe i l'adopció de nous conceptes de ciutadania que admetin diverses opcions nacionals, culturals i lingüístiques⁴.

³ V. UNESCO and the question of cultural diversity: review and strategies, 1946-2007: a study based on a selection of official documents - UNESCO Digital Library

⁴ En un sentit semblant s'expressaria la Resolució 1735 de l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa (26 de gener de 2006), que advocava per "permetre a qualsevol individu de definir-se a si mateix com a membre d'una nació cultural independentment del seu país de ciutadania o de la nació cívica a què pertanyi com a ciutadà" i subratllava "el dret de tots els individus de pertànyer a la nació que senten que pertanyen, sigui en termes de ciutadania o en termes de llengua, cultura i tradicions." Recordem també el concepte de ciutadania lingüística propugnat per Christopher Stroud, en un sentit d'implicació participativa en l'entorn lingüístic immediat en l'exercici dels drets i responsabilitats que tenim com a ciutadans respecte a l'ús i la promoció de les llengües en una determinada comunitat.

3.1. EL CONTEXT INTERNACIONAL

És cert que la UNESCO ha emès diversos tocs d'atenció sobre les amenaces d'extinció de gran part de les llengües del món, i que va aprovar el 2005 la Convenció sobre la protecció i la promoció de la diversitat de les expressions culturals, que reconeix al seu article 6 la facultat de regular en quina llengua es difonen els productes i serveis culturals, com una limitació a la desregulació del comerç internacional, però tal com ha subratllat el mateix Fernand de Varennes, relator especial de les Nacions Unides en qüestions de minories, els acords internacionals sobre la protecció de la diversitat són instruments jurídics febles (soft law instruments) –declaracions o recomanacions que representen un consens, però no impliquen obligacions per als estats membres, i l'ordenament internacional necessita acords amb capacitat constrictiva (enforcement).

En definitiva, la crisi de la diversitat lingüística i cultural té una dimensió universal, estretament relacionada amb l'evolució de la mundialització, i cal entendre que forma part del conjunt de crisis que afecten el nostre món –climàtiques, demogràfiques, alimentàries, bèl·liques, humanitàries, etc.-- i totes tenen el seu origen en la crisi de governança de les Nacions Unides, sotmeses als interessos dels estats membres i incapaces d'actuar d'acord amb l'interès general de la humanitat, per damunt dels interessos dels estats membres. És prou significatiu que l'Agenda 2030 de les Nacions Unides sobre els Objectius de Desenvolupament Sostenible no hagi inclòs cap menció a la diversitat lingüística, malgrat els intents del País Basc perquè hi fos inclosa⁵. Caldrà coordinar els esforços i obrir camí en aquest nivell internacional.

3.2. El marc europeu

En el mateix context europeu, malgrat les declaracions de compromís amb la diversitat lingüística i cultural, no s'ha anat gaire més enllà de la defensa de les llengües oficials dels estats membres que han accedit a ser oficials a la Unió Europea –una qüestió que encara forma part de les reivindicacions desateses per l'Estat espanyol.

Això no vol dir que no hi hagi documents rellevants sobre la gestió de la diversitat i la inclusió equitativa de la immigració, com la Comunicació de la CE sobre immigració, integració i ocupació (2003)⁶. Té un interès especial, per la quantitat d'informació que proposa, la publicació de J. Niessen et al., Índice de polítiques de integració de immigrants (2006)⁷, i des d'un punt de vista pràctic, el Manual sobre integració per a responsables de l'elaboració de polítiques i professionals (2010, 3a ed. també en català)⁸. Així mateix, hi ha altres documents sobre aquests temes que també mereixen atenció⁹.

⁵ Goal 18 in the 2030 Agenda - UNESCO Chair on World Language Heritage - UPV/EHU

⁶ LexUriServ.do (europa.eu)

⁷ https://www.cidob.org/content/download/6595/66003/file/MIPEX_2006_esp.pdf

⁸ Manual sobre integració per a responsables de l'elaboració de polítiques i professionals - Publications Office of the EU (europa.eu)

⁹ Consell d'Europa: Livre blanc sur le dialogue interculturel. «Vivre ensemble dans l'égalité» (2008): white paper_final_revised_fr.pdf (coe.int); ERICarts: Sharing diversity (2008): Sharing diversity national approaches to intercultural dialogue in Europe - Publications Office of the EU (europa.eu) ; UE + CdE: Cités interculturelles (2010): Cités interculturelles - Vers un modèle d'intégration interculturelle (coe.int)

3.2 EL MARC EUROPEU

Un dels estudis recents sobre la diversitat lingüística a la Unió Europea que cal destacar especialment és el projecte de recerca MIME (Mobility and Inclusion in Multilingual Europe: <https://www.mime-project.org/>), ja que constitueix la investigació més completa fins ara sobre les implicacions de la mobilitat per al futur de la diversitat lingüística europea i planteja les bases que haurien de garantir que la mobilitat de persones, béns i serveis no posi en qüestió la continuïtat de les llengües locals¹⁰. Una de les seves conclusions ho expressa clarament:

La garantia de la cohesió social prové precisament de la combinació equilibrada de la mobilitat i la inclusió. La regeneració del projecte europeu d'integració depèn en bona part del disseny de polítiques multilingües intel·ligents.

En definitiva: ocupem-nos de l'acolliment, però no oblidem que els nostres representants en els organismes internacionals –europeus o mundials– haurien de mantenir una estratègia clara i continuada a fi d'aconseguir un marc equitatiu referent a aquestes qüestions.

3.3 Una distinció crucial sovint ignorada: diversitat plurinacional i diversitat poliètnica

Al seu reconegut treball sobre la ciutadania multicultural¹¹, Will Kymlicka subratlla la necessitat de tenir en compte dos tipus diferents de diversitat, que donen lloc a implicacions i drets també diferenciats:

Diversitat plurinacional: cultures territorialment concentrades, prèviament autogovernades, integrades en un estat	Autogovern: representació específica, preservació del seu caràcter diferenciats com a cultura pública i possible dret de secessió
Poliètnica: incorporació voluntària de nous grups a una societat receptora	Compromís d'inclusió igualitària: acomodació de l'espai públic a la diversitat, evitant la restricció intragrupal dels drets personals, i dret de retorn en el cas de refugiats

Tal com argumenta Kymlicka, en el cas de la confluència en una mateixa societat dels dos tipus de diversitat –quan la diversitat migratòria se superposa a una comunitat diferenciada culturalment i nacionalment, és necessari que l'Estat es comprometi a garantir la continuïtat de les comunitats en situació minoritària, vetllant per l'equilibri demogràfic. La confiança de la comunitat diferenciada en el seu futur depèn de les competències que té sobre les polítiques d'immigració –volum, acolliment i integració– i sobre les polítiques lingüístiques, educatives i d'ocupació. Només si la nacionalitat diferenciada compta amb competències i recursos suficients s'assumeix positivament la immigració i s'eviten els conflictes i les reaccions xenòfobes.

Cal combinar –afegeix encara Kymlicka– les polítiques socioeconòmiques d'equitat amb les d'immigració, ciutadania i interculturalitat: són les tres potes que donen estabilitat a la cohesió social. L'adopció d'una ciutadania comuna ha de respectar les diverses identifications culturals i nacionals¹².

¹⁰ Podeu veure una ressenya sobre el vademecum del projecte MIME a la Revista de Llengua i Dret: <https://doi.org/10.2436/rld.i71.2019.3319>

¹¹ Ciutadania multicultural Una teoria liberal dels drets de les minories (1995). Edició catalana: Ed. UOC, Barcelona, 1998.

¹² Aquest punt coincideix amb les recomanacions del Consell d'Europa que abans esmentàvem.

3.4 L'interès del marc federal canadenc

En bona mesura aquests principis que planteja Kymlicka són assumits en l'ordenament federal canadenc, que no sols reconeix el caràcter de societat distinta del Quebec francòfon, amb el qual ha establert un acord sobre competències compartides en immigració (quotes, origen cultural i acolliment)¹³, sinó que reconeix que la integració lingüística de la immigració és la condició de la continuïtat de la llengua i la cultura franceses, fins i tot més enllà del Quebec, a les províncies on el francès és minoritari. Per exemple, el document *Plan stratégique pour favoriser l'immigration au sein des communautés francophones en situation minoritaire (2006)*¹⁴ diu concretament que "Si el 4,5% de la població canadenc de fora de Quebec és francòfona, el mateix percentatge d'immigrants que s'instal·len cada any a l'exterior del Quebec no sols haurien de ser francòfons en el moment d'arribar, sinó també continuar a parlar francès, és a dir, no ser absorbits per la comunitat anglòfona majoritària. I s'entén que la integració lingüística –el vessant lingüístic de la integració, indissociable dels aspectes socials– consisteix en adquirir la capacitat d'usar en les comunicacions de caràcter públic indistintament una o l'altra de les llengües oficials¹⁵.

Més recentment encara, el govern federal ha emprès una política més clarament compromesa amb la igualtat de fet entre les dues llengües oficials: *English and French: Towards a substantive equality of official languages in Canada*¹⁶, en la qual es compromet a evitar el declivi del francès a causa del procés de mundialització i aconseguir la igualtat substantiva i no merament formal entre el francès i l'anglès¹⁷.

Segons Kymlicka, el procés d'inclusió de la immigració al Canadà ha funcionat raonablement bé per diferents raons:

- Els requeriments d'accés a la ciutadania són moderats i flexibles¹⁸ i la ciutadania no s'entén com un punt d'arribada, sinó com el reconeixement d'un esforç inicial d'integració, com un compromís amb el país d'acollida¹⁹.
- No hi ha intents d'assimilació respecte a la identitat d'origen i es respecta la doble ciutadania.
- Es compta amb mesures i recursos d'acolliment suficients.
- Sense haver accedit a la ciutadania es té accés als drets civils, als serveis socials, al treball i a l'habitatge, sense discriminacions.

¹³ V. AC_canada_quebec_immigration_MIDI.pdf

¹⁴ Plan_Strategique_immigration.pdf (immigrationfrancophone.ca)

¹⁵ Nicole Lapierre Vincent, *L'intégration linguistique au Québec. Recension des écrits*. Québec: Conseil Supérieur de la Langue Française, 2004.

¹⁶ English and French: Towards a substantive equality of official languages in Canada - Canada.ca

¹⁷ Evidentment, això no implica que la política lingüística canadenc no presenti algunes limitacions, com el reconeixement i la revitalització encara insuficient, malgrat els avenços, de les llengües autòctones.

¹⁸ 3 anys de residència, coneixements suficients d'anglès o francès i coneixement del Canadà i dels drets i obligacions del ciutadà.

¹⁹ "Citizenship is a contract between you and your country, to share the rights and privileges citizenship offers, and to fully carry out the responsibilities that go with it."

3.5 Els condicionaments del marc estatal espanyol

En contrast amb la política federal canadenca, el marc legal de les llengües a l'Estat espanyol és marcadament desigual, com ja va observar en ple procés constituent el sociolingüista valencià Rafael Ll. Ninyoles²⁰, ja que el castellà disposa de diversos privilegis:

- És l'única llengua oficial a les institucions comunes de l'Estat
- És l'única llengua oficial en el seu territori històric
- És l'única llengua que també és oficial en el territori històric d'altres llengües
- És l'única llengua per a la qual s'estableix el deure de coneixement

Cal denunciar, a més, l'incompliment reiterat dels compromisos assumits lliurement en ratificar la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries i l'escassa activitat del Consell i l'Oficina de les Llengües Oficials, que no han emprès cap actuació significativa en aplicació d'una de les seves funcions (art. 3.6 del Real Decreto 905/2007: "promover la difusión en la sociedad española de los valores del plurilingüismo y reforzar la implantación de medidas que contribuyan a tal fin."), i que darrerament han estat rebatejats com a Consell i Oficina de les Llengües Cooficials, amb el propòsit evident d'establir una subordinació jeràrquica respecte al castellà, que seria l'única llengua plenament oficial²¹.

Ja fa uns anys també que es va evidenciar²² la contraposició, en el discurs polític espanyol, d'una posició reactiva –segons la qual la diversitat és anormal, font de conflicte i d'instabilitat, genera problemes de convivència i delinqüència i cal abordar-la des de la llei i l'ordre públic, invocant la responsabilitat dels països d'origen– enfront de la més proactiva –La diversitat és normal i enriquidora i un factor de progrés, cal evitar desigualtats, guetos, intolerància i racisme, cal regular-la i organitzar-la en positiu amb polítiques socials i és responsabilitat compartida entre país d'origen i d'arribada.

Si tenim en compte, a més, que la ciutadania espanyola –contràriament a les recomanacions del Consell d'Europa que abans recordàvem– s'entén com l'adopció d'una única identitat nacional, cultural i una llengua "comuna", ens fem càrrec de les dificultats que representa aquesta concepció per a la incorporació a les comunitats que tenen una identitat específica nacional, cultural i lingüística.

²⁰ Cuatro idiomas para un estado (1977).

²¹ Consejo y Oficina de Lenguas Cooficiales (mpt.gob.es). Cal recordar que la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (2010) va anul·lar el caràcter preeminent que s'establia per a l'oficialitat del català com a llengua pròpia, adduint que les dues llengües eren igualment oficials no hi podia haver cap preeminència entre elles.

²² R. Zapata et al., El discurso político en torno a la inmigración en España y en la UE (2008). Consultable en línia: 9186fb5b-331c-bbc5-b6c8-3677e4638ee8 (inclusion.gob.es)

3.5 ELS CONDICIONAMENTS DEL MARC ESTATAL ESPANYOL

D'altra banda, són evidents les limitacions tant en termes de competències d'acolliment com en el finançament proporcional a les dimensions de la immigració. Els tràmits del permís de treball i residència segueixen centralitzats en l'administració de l'Estat, malgrat els efectes positius que ha tingut, per exemple, la consideració d'aspectes lingüístics en l'obtenció dels informes locals d'arrelament a partir del Reial Decret 557/2011. I el fet que més del 40% de la població d'origen estranger es concentri a l'àrea de llengua catalana, no sembla raó suficient per a una assignació suficient dels recursos estatals destinats a l'acolliment.

En el moment de redactar aquest text es parla de la negociació d'una reforma de la Llei Orgànica 2/2009 que podria modificar favorablement la consecució de competències i recursos d'acolliment per a les institucions autonòmiques. Veurem si es compleixen les expectatives i quina forma acaba prenent aquesta llei.

4. DEFINIR I LEGITIMAR UN PROJECTE INTERCULTURAL PROPI I ÀMPLIAMENT COMPARTIT

Amb tots els condicionaments que hem vist que impliquen les limitacions del context internacional i estatal, l'objectiu de les accions d'acolliment en el context immediat és definir i legitimar un projecte intercultural propi i àmpliament compartit, des del mateix procés d'elaboració.

En una societat en què els orígens són diversos, la cohesió social s'ha de construir entorn d'un projecte de futur compartit, amb la consciència que la cohesió social no consisteix en l'absència de signes de desigualtat o de diferències culturals, sinó en el compromís de superar aquestes complexitats per mitjà d'un projecte comú de futur equitatiu, elaborat, legitimat públicament i posat en pràctica de manera conjunta.

Un projecte en què s'impliquin tant les institucions públiques com els grans agents socials i les entitats representatives dels diversos col·lectius, amb un compromís recíproc i actiu de reconeixement positiu de la diversitat i de superació de les desigualtats i segregacions, assumint el marc institucional democràtic i la matriu lingüística i cultural de la societat receptora.

I un punt crucial en l'elaboració i la posada en pràctica d'un projecte així és aconseguir que es basi en una intensa dinàmica intercultural. En la clarificació de l'especificitat de l'aproximació intercultural a la diversitat també ha estat especialment il·lustrativa l'experiència del Canadà, on el govern federal havia promogut una política multicultural que semblava destinada a diluir la personalitat nacional del Quebec entre els altres factors de diversitat. Des d'aleshores s'ha obert un debat considerable entorn dels avantatges de l'aproximació intercultural, que mirem de resumir en les taules següents:

4. DEFINIR I LEGITIMAR UN PROJECTE INTERCULTURAL PROPI I ÀMPLIAMENT COMPARTIT

MULTICULTURALITAT	INTERCULTURALITAT
Coexistència tolerant de diferents cultures	Relacions de convivència interactiva entre els diversos col·lectius
Foment de centres i activitats de cada col·lectiu cultural	Impuls de centres i iniciatives de relació intercultural
Projectes comunitaris específics	Projecte global compartit
Risc de juxtaposició de cultures en un mosaic d'aïllaments	Evolució conjunta i continuïtat de la cultura de la societat receptora
Suposada neutralitat de les institucions públiques	Les institucions compromeses amb la relació intercultural i la continuïtat de la cultura pròpia

L'adopció d'un projecte intercultural sòlid és també un factor de solidesa davant l'eventualitat de les crisis que caracteritzen el sistema capitalista: l'absència de compromís intercultural pot fer que en un moment de crisi les desigualtats socials s'associïn a les diferències culturals i la fragmentació es converteixi en conflictivitat.

Una taula del projecte Cités interculturelles²³ mostra amb detall les diferències entre les aproximacions històriques a la diversitat i els avantatges de la interculturalitat en els àmbits d'intervenció:

²³ CONSELL D'EUROPA. Cités interculturelles. Vers un modèle d'intégration interculturelle, 2010. <https://book.coe.int/eur/fr/politiques-culturelles/4571-cites-interculturelles-vers-unmodele-d-integration-interculturelle.html>

	Cap política	Acolliment dels treballadors	Assimilació	Multiculturalisme	Interculturalisme
Ocupació	Ignorat: L'Estat tanca els ulls davant del treball submergit.	Reglamentació mínima, formació limitada.	Suport general a la formació, sense criteris ètnics.	Política antidiscriminàtoria. Discriminació positiva en matèria de formació i d'ocupació.	Política antidiscriminàtoria. Valoració de les competències interculturals i lingüístiques.
Allotjament	L'Estat ignora l'allotjament dels migrants i reacciona a les crisis amb albergs temporals.	Solucions d'allotjament a curt terme; regulació mínima del sector del lloguer privat.	Igualtat d'accés a l'allotjament social, sense criteris ètnics. La discriminació ètnica en matèria d'allotjament és ignorada.	Política d'allotjament antidiscriminàtori. Discriminació positiva en matèria d'accés a l'allotjament social.	Política d'allotjament antidiscriminàtori. Estadístiques ètniques. Promoció de la convivència en diversitat.
Educació	S'atenen els infants migrants, cas per cas.	Els infants migrants són inscrits a l'escola.	Es posa l'accent sobre la llengua, la història i la cultura nacionals. L'Estat ignora o prohibeix ensenyaments suplementaris.	Suport especial a les escoles no homogènies. Suport a la llengua materna. Ensenyament religiós i cultural.	Ensenyament de la llengua/cultura nacional i materna. Competències interculturals per a tothom. No segregació.
Ordre públic	Els migrants són considerats un problema de seguretat.	La policia vigila els migrants i procedeix a expulsions.	Forta presència de policia en els llocs de vida dels migrants.	La policia té un paper social i fa respectar la legislació antiracista.	La policia gestiona els conflictes interètnics.
Percepció i sensibilització	Els migrants són percebuts com una amenaça potencial.	Els migrants són útils econòmicament, però sense importància política, social o cultural.	Campanyes de tolerància amb les minories, però intolerància amb els que no s'assimilen.	Festes i campanyes per celebrar la diversitat.	Campanyes a favor de la convivència intercultural.
Urbanisme	L'Estat ignora l'emergència d'enclavaments ètnics; en cas de crisi, els dispersa.	Els enclavaments ètnics són tolerats, però considerats temporals.	Els enclavaments ètnics són considerats un problema. Política de dispersió i d'aburgesament. Lluita contra els usos simbòlics de l'espai.	Reconeixement dels enclavaments i consideració de la voluntat de les comunitats. Revitalització dels barris. Reconeixement simbòlic (minarets, per exemple).	Suport a la convivència en diversitat ètnica als barris i espais públics. La gestió dels conflictes és una competència clau de les ONG i dels responsables municipals.
Governança i ciutadania	Sense reconeixement de drets.	No hi ha drets ni reconeixement.	Naturalització facilitada. Sense estructures consultives per a les minories.	Les minories tenen veu a la institució. Existència d'estructures consultives i assignació de recursos amb criteris ètnics.	Suport a les decisions, associacions i consultes interculturals. Reconeixement del mestissatge. Es posa l'accent sobre l'ús funcional (i no simbòlic) de l'espai.

4.1. Projectes interculturals: àmbits i nivells diversos

L'articulació dels projectes interculturals de sectors, àmbits o nivells diversos en un projecte intercultural global és un dels factors de complexitat que caldrà superar amb les xarxes organitzatives corresponents.

A Catalunya hi ha experiències d'abast general, com el procés participatiu del Pacte Nacional per a la Interculturalitat, en què han intervingut el Govern, el Parlament, el món local, els agents econòmics i socials, les entitats de la societat civil, el món acadèmic, els mitjans de comunicació i els ciutadans que han volgut²⁴.

Una ponència del Consell Social de la Llengua Catalana de les Balears va elaborar un informe sobre el disseny de polítiques interculturals de cohesió social, que també pot resultar útil²⁵.

També hi ha ciutats que han elaborat els seus propis projectes interculturals, com Barcelona²⁶ o Bilbao²⁷.

En tots aquests casos és important subratllar que sobretot és essencial que darrere dels documents hi hagi una dinàmica intercultural efectiva i constant.

També resulta especialment útil que es posi a disposició dels diferents agents una selecció de les bones pràctiques més efectives, com el Banc de Bones Pràctiques dels governs locals de Catalunya²⁸ o els que ha obert Udaltop en diferents línies d'actuació.

Una experiència d'implicació participativa que em va semblar especialment encertada va ser la iniciativa de la ciutat de Terrassa anomenada Qui som els terrassencs del segle XXI, en la qual es va elaborar col·lectivament una exposició centrada en els orígens diversos de la població. Partint del paper central i capdavanter que té el sistema educatiu en la construcció de la convivència intercultural, la preparació de l'exposició va mobilitzar, entorn d'uns infants representatius, els diversos col·lectius de la societat terrassenca. Cadascun d'aquests col·lectius, amb implicació de les entitats associatives existents, va preparar i seleccionar una documentació explicativa de la manera com cadascú havia viscut el procés de migració, d'arribada, d'acolliment i d'arrelament, amb les dificultats que havien hagut de superar. Aquests materials van constituir la base de l'exposició, que es va completar, entorn de la iniciativa municipal, amb aportacions de tots els altres sectors ciutadans (mitjans de comunicació, empresaris, sindicats, entitats culturals i esportives, etc.). Les visites van anar acompanyades de debats amb projecció pública, i el sistema educatiu en va treure un bon partit didàctic, amb uns materials per als diferents nivells que encara són consultables en línia²⁹.

²⁴ 2019_10_10_Document_1_PNI_-_v2.pdf (gencat.cat)

²⁵ Informe i propostes de polítiques lingüístiques de cohesió social: <https://caib.es/govern/rest/arxiu/3630491>

²⁶ pla_bcn_interculturalitat_2021_2030.pdf (barcelona.cat)

²⁷ III Plan Bilbao Ciudad Intercultural

²⁸ Banc de Bones Pràctiques (bonespractiques.cat)

²⁹ Vegeu el llibre de Salvador Cardús (dir.), Els terrassencs del segle XX. Immigració, identitat i canvi. Ed. Lunwerg, 2005, la fitxa del Banc de Bones Pràctiques (bonespractiques.cat) i els documents publicats per l'Ajuntament de Terrassa: Guia del professorat: http://www.terrassa.cat/documents/12006/324213/Quisom_guia_del_professorat.pdf/822d7e4c-589e-4d8f-934f-fd1428fd34ac. Activitats per a educació infantil: http://www.terrassa.cat/documents/12006/324213/Activitats_quisom_educacio_infantil.pdf/733064ed-3e76-457e-8ff7-fe74196d0fe3.

4.1. PROJECTES INTERCULTURALS: ÀMBITS I NIVELLS DIVERSOS

S'ha de destacar d'aquesta experiència l'efecte aglutinador, sensibilitzador i de reconeixement públic i positiu de la diversitat, centrat en els principis de relació intercultural que serveixen de marc a un projecte de futur inclusiu i equitatiu en comú.

L'Ajuntament de Terrassa, com també altres ajuntaments, ha editat en diversos idiomes una guia d'acollida³⁰ que proporciona informació sobre l'empadronament, l'obtenció de la targeta sanitària, el servei de primera acollida i els serveis en matèria d'estrangeria, al mateix temps que dona compte de les opcions de formació en català i castellà, l'escolarització d'infants i joves o l'accés a la formació laboral i al treball. Coneixent l'existència en altres països d'aplicacions per a mòbil destinades específicament a proporcionar als immigrants en llengües diverses les informacions més útils, i també orientades a facilitar-los l'aprenentatge de la llengua de la societat receptora, i tenint en compte que Barcelona ha esdevingut darrerament la capital mundial del mòbil, voldríem apuntar la necessitat de promoure una aplicació d'aquest tipus, adaptada a cada context específic, ja que probablement tindria molta més eficàcia que les guies en paper o format pdf.

4.2 La importància dels moments de (re)socialització

Un altre aspecte que creiem especialment important en les intervencions d'acolliment és tenir en compte els moments de socialització o resocialització (socialització secundària) que tenen lloc al llarg del procés migratori, perquè es tracta dels moments en què de manera natural es produeix l'adquisició de nous hàbits de comportament.

Es tracta dels moments que Pujolar et al. (2010) van anomenar "mudes lingüístiques", pensant inicialment en la incorporació dels joves a l'ús del català³¹. Més endavant, el mateix Joan Pujolar i Maite Puigdevall en van fer una aplicació més general als neoparlants.³²

Així, des del mateix moment inicial del procés migratori, en la mesura que es pugui, convé oferir informació i formació a les persones que pensen incorporar-se a la societat catalana –com es fa en el cas dels estudiants estrangers que han de seguir estudis a una universitat catalana i potser seria factible en els casos de contractació a l'origen.

Aquesta és també la importància de la primera acollida –en la qual és especialment important que la llengua sigui clarament present, si més no com un recurs que cal tenir en compte per al moment en què resulti més viable fer-ne l'aprenentatge.

Un altre moment –en aquest cas de socialització inicial-- és la informació a les famílies lingüísticament mixtes sobre la idoneïtat de l'educació multilingüe dels seus infants, en comptes de la falsa creença que convé adoptar una sola llengua majoritària per evitar dificultats. Un llibre d'Anna Solé Mena³³ presenta l'estudi d'una sèrie de casos i les propostes adequades per a la millor educació plurilingüe.

Activitats per a educació primària: http://www.terrassa.cat/documents/12006/324213/Activitats_Qui_Som_educacio_primaria.pdf/6da2337b-0da0-47d7-a86c-aba7a24ba37e. Activitats per a educació secundària: http://www.terrassa.cat/documents/12006/324213/Activitats_Qui_Som_educacio_secundaria.pdf/d5c1810a-7257-4f81-885c-d5c449dd2fc1.

³⁰ Guia d'acollida de Terrassa.V. <https://www.terrassa.cat/ciutadania>

³¹ Pujolar, Joan, Isaac González & Roger Martínez. 2010. "Les mudes lingüístiques dels joves catalans." *Llengua i ús: revista tècnica de política lingüística* (48). 65–75.

³² J. Pujolar & M. Puigdevall, "Linguistic 'mudes': how to become a new speaker in Catalonia." *International Journal of the Sociology of Language*, 2015; 231: 167-187. DOI 10.1515/ijsl-2014-0037

³³ Multilingües des del bressol. Educar els fills en diverses llengües. Barcelona: Editorial UOC, 2009. Disponible també en versió castellana.

5. LES FORMES LOCALS D'ORGANITZACIÓ I D'IMPLICACIÓ SOCIAL: EL CAS DE CATALUNYA

En aquest darrer apartat, abans de les reflexions finals, us volem presentar algunes de les moltes iniciatives que s'han dut a terme a Catalunya en l'àmbit de l'acolliment lingüístic i també comunitari dels nousvinguts en els darrers anys. Les iniciatives són moltes i molt diverses i podem dir que hi participa tothom, des de la societat civil a les institucions públiques. Abans mencionàvem els conceptes de soft law vs. enforcement quan parlàvem de la legislació internacional en la protecció i promoció de la diversitat lingüística. Fent un símil, podem dir que fins ara, i a l'espera del que pugui esdevenir amb les competències en matèria d'immigració que l'Estat central ha de cedir a les Comunitats Autònomes Basca i Catalana, només pot exercir el soft power en aquest àmbit. L'Estat Espanyol té competències exclusives en el control de fronteres i els processos de nacionalització que, com és sabut, requereix un examen de ciutadania i un de llengua castellana de nivell A2. Cap altra coneixement de llengües oficials val per obtenir la nacionalitat. Llavors hi ha algunes àrees on les Comunitats autònomes comparteixen competències amb l'Estat (amb conflictes inclosos resolts a través del Tribunal Constitucional), com ara la recepció i la integració socials dels migrants. La Llei orgànica 2/2009, que va reformar la Llei orgànica 4/2000, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, va reconèixer la participació de les Comunitats Autònomes en l'elaboració d'informes per acreditar la integració de les persones immigrades per mitjà del seguiment de programes d'inserció sociolaborals i culturals, ja sigui per a la concessió d'autoritzacions per arrelament o com a aportació per a la concessió de la nacionalitat. Per aconseguir aquest informe d'arrelament favorable, els immigrants han de complir diversos requisits, entre ells fer cursos de català i de castellà. En principi només el Consorci per a la Normalització Lingüística pot fer aquests informes tot i que hi ha pressions i demandes de diverses organitzacions no governamentals per tal que des d'aquest àmbit del tercer sector també es puguin acreditar cursos de català i de castellà. Tot i que s'han anat augmentant el nombre de places per fer cursos (el 2022, 140.970 alumnes es van matricular a la formació de català per adults ens els diferents organismes que els imparteixen)³⁴, la demanda continua superant l'oferta.

Sempre diem que Catalunya és un país d'immigració i d'acollida, i això està lligat sens dubte a l'estructura econòmica del país, una economia majoritàriament terciària on els serveis representen el 78,7% de l'economia, que està altament internacionalitzada, però a la vegada amb molts llocs de treball que no requereixen qualificacions o de baixa expertesa i una alta precarització. Som un país que atrau mà d'obra forana, però un cop al país, es relega a la perifèria de la societat.

Però si ens mirem bé les dades demogràfiques i sobretot de moviment poblacional, veiem que la situació és encara més complexa i podem dir que més aviat som un país de pas. En els darrers 20 anys han arribat a Catalunya prop de 3 milions de persones, la gran majoria de fora d'Espanya (l'equivalent al 34% de la població) però n'han marxat uns 1.5 milions. Això ha tingut i té una gran afectació en les dinàmiques sociolingüístiques del país. Justament, per aquesta raó el govern de Catalunya va veure necessari impulsar un procés de revisió de les polítiques lingüístiques a través del que va anomenar el Pacte Nacional per la Llengua.

³⁴ Vegeu totes les dades completes i disgregades per organismes que imparteixen cursos de català en el darrer Informe de política lingüística 2022 de la Generalitat de Catalunya, disponible a: <https://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/informepl/arxius/IPL2022.pdf>

5.1 El Pacte Nacional per la Llengua. Estat de la qüestió i propostes d'intervenció en l'eix de l'acolliment i la cohesió social

El setembre de 2021 el Parlament de Catalunya va aprovar amb un 85 % de la Cambra la Resolució 102/XIV amb la qual va instar el Govern a promoure un Pacte Nacional per la Llengua³⁵. Aquest Pacte Nacional tenia com a objectius principals incrementar els nivells de coneixement de la llengua; facilitar al màxim el seu ús en tots els sectors, sobretot en aquells àmbits més rellevants en què té menys presència (sanitat, justícia, mitjans etc.), així com incrementar el nombre de nous parlants. El més important i innovador del Pacte, ja que no s'havia fet una un procés participatiu d'aquest tipus, encara que en podem trobar exemples a altres comunitats minoritzades com ara el País de Gal·les, era que requeria també un debat ciutadà, o sigui, s'interpel·lava a la població en general i també a les entitats i organitzacions cíviques de tot tipus a presentar propostes d'actuació en 12 àmbits o eixos diferents, entre ells, és clar, el de cohesió social i acolliment. Així doncs, des l' 1 de març fins al 30 de setembre de 2022 es va desenvolupar el procés participatiu i com a punt de partida, el febrer del 2022 es va presentar l'informe titulat «Un marc sociolingüístic igualitari per a la llengua catalana».³⁶

L'objectiu del Govern era poder signar el Pacte amb el tots els partits que hi estaven d'acord a finals del 2023, però aquesta signatura no es va produir mai. Així i tot, el Pacte es pot considerar un eina útil i necessària que ha permès al govern endreçar, dissenyar i impulsar un pla de planificació lingüística plurianual.

Durant el procés de participació ciutadana es van recollir unes 2.600 propostes, tant d'entitats o institucions com de ciutadans individuals. Els àmbits o eixos on es van recollir més propostes van ser: Educació i recerca (21,2%), Administracions públiques (14,2%), Audiovisuals i mitjans de comunicació (13,6%) i Cohesió social i acolliment (11%). Així doncs podem veure que l'àrea de Cohesió social i acolliment és percebuda també per la ciutadania com un dels eixos o àmbits clau on s'ha d'actuar.

En relació a aquest eix, a banda de proveir un estat de la qüestió on es constata que més del 85% de la població nascuda a l'estranger no usa mai el català o l'usa molt poc, també es veia que un xic més d'un terç de la població (35,7%) reconeix que vol aprendre català o millorar els seus coneixements.

En una de les taules rodones del Pacte dedicades a parlar sobre l'acolliment de persones vingudes de fora, dues de les participants --la Fatiha El Mouali, doctora per la Universitat Autònoma i tècnica d'acollida de l'Ajuntament de Granollers i la Shazra Javed Qureshi, Graduada en Química i assessora educativa de joves immigrants del Raval de Barcelona-- apuntaven els obstacles i dificultats que tenien els nouvinguts a l'hora d'aprendre i practicar el català.³⁷

³⁵ En el següent enllaç trobareu el portal del Pacte Nacional per la Llengua on hi ha recollits tots els estudis previs al Pacte, així com les sessions de treball i recollida de resultats i propostes per part d'organitzacions i individus: <https://llengua.gencat.cat/ca/pactenacionalperlallengua/inici/index.html>

³⁶ Podeu trobar l'informe complet en aquest enllaç: <https://llengua.gencat.cat/web/.content/temes/pacte-nacional-per-la-llengua/enllacos/PNL-informe.pdf>

³⁷ En el següent enllaç podeu escoltar tota la sessió que es va dur a terme el juliol del 2022: https://www.youtube.com/watch?v=BoMmoswk_4w&list=PLpY-1xHmj0Dd85wc0u-gu-y8AJRk9HcFI&index=2

5.1 EL PACTE NACIONAL PER LA LLENGUA. ESTAT DE LA QÜESTIÓ I PROPOSTES D'INTERVENCIÓ EN L'EIX DE L'ACOLLIMENT I LA COHESIÓ SOCIAL

Concretament:

- Toti que hi ha força oferta formativa per aprendre català, i és molt variada, no sempre és de fàcil accés per a tothom per qüestió d'ubicació, horaris i de vegades també pels preus (en l'àmbit universitari).
- Són moltes persones que segueixen aquests cursos i van avançant en el seu coneixement, però després no troben persones o espais on practicar la llengua fora de les aules, en comunitat.
- I és que moltes vegades ningú del seu entorn els parla en català i l'hàbit hegemònic dels catalanoparlants a dirigir-se en castellà, o a respondre en castellà als que són percebuts com a forans, encara que ells parlin català, els resta oportunitats d'aprenentatge i ús informal.
- Finalment, també reclamaven una reorientació de la formació d'adults, tant pel que fa als mètodes, com perquè incorporin una mirada antiracista, sense ideologies derivades del posicionament colonial del "salvador blanc" i més respectuosa amb els bagatges culturals i lingüístics de les persones adultes que participen en aquests cursos.

Tots aquests aspectes que mencionaven les dues ponents els hem pogut observar en les nostres recerques sobre nous parlants de català en els darrers 14 anys. En la nostra darrera recerca en el marc del projecte coordinat Equiling - Consciència lingüística crítica i agència dels i les parlants: investigació-acció per a la igualtat sociolingüística- hem pogut indagar un xic més sobre l'accés a cursos o formació en català per part de la població immigrada³⁸.

En el gràfic 1 es mostren les xifres d'arribada de població estrangera des de la crisi fins a la pandèmia, comparada amb la de cursos de català impartits per part del Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL). No tots els nous arribats són adults; i no tots els cursos del Consorci són inicials, però sí una gran majoria. El Consorci cobreix uns dos terços dels cursos que s'ofereixen. Com hem dit abans, en els darrers quatre anys s'ha incrementat molt l'oferta de cursos del Consorci i segurament des del 2020 fins a l'actualitat aquestes dues línies han anat escurçant distàncies. També ofereixen cursos la Direcció General de Migracions i el Departament de Salut --tots dos en col·laboració amb el CPNL--, el Servei Públic d'Ocupació i també el portal Parla.cat que ofereix cursos a distància. Les escoles d'adults ofereixen relativament pocs cursos de català (9.275) en comparació amb els gairebé 94.000 alumnes matriculats al CPNL el 2022 i, a més, tant el Consorci com les escoles d'adults o l'Escola Oficial d'Idiomes (EOI), són de difícil accés per a molta gent per problemes d'horaris, conciliació familiar i laboral, transport, exclusió social, entre altres.

Gràfic 1. Immigracions a Catalunya i cursos de català del CPNL

Font: Projecte Equiling

³⁸ Vegeu el portal del projecte de recerca Equiling (2020-2025), finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación del Gobierno de España. Com veureu, hi ha també una versió en euskera: <https://www.equiling.eu/es/>

5.2 El programa de Voluntariat per la llengua

A banda de l'aprenentatge formal de la llengua, que ja hem vist que no sempre és accessible per a tots aquells que voldrien aprendre català, és tan o més necessari l'aprenentatge informal. Tant la Fatiha i com Shazra mencionaven les dificultats de trobar gent i espais on practicar la llengua, així com la persistència de la norma de la convergència al castellà dels catalanoparlants en interacció, no només amb nouvinguts sinó amb gent a qui no es coneix. Justament, per tal de poder superar aquestes dues barreres o dificultats generalitzades, el CPNL va crear el programa de Voluntariat per la llengua l'any 2003³⁹. Aquest gran projecte que s'ha exportat a altres comunitats de llengües minoritzades --com ara a Bolzano, al País de Gal·les, a Flandes, etc.-- es basa en organitzar parelles o petits grups per tal que parlants habituals del català, siguin de llengua inicial o no, es trobin com a mínim un cop a la setmana durant 10 setmanes amb aprenents de català (que tenen com a mínim un B1). Els 22 coordinadors d'aquest programa a tot Catalunya són els encarregats de formar aquestes parelles, de donar-los indicacions i suggeriments de què poden fer, a quines activitats poden assistir plegats, que poden anar des de les més senzilles, com quedar i fer un cafè i xerrar una estona, però també, fer esport plegats, caminar, participar en activitats culturals de tota mena, o anar d'excursió. També organitzen tot tipus d'activitats, parlen i es coordinen amb comerços locals, on les parelles o grups poden dirigir-s'hi en català, i també estenen el programa a altres àmbits com el món laboral, etc. El més important de les trobades és que es parli català i que l'aprenent vagi agafant seguretat parlant la nova llengua. Des de la seva creació s'han format 167.727 parelles lingüístiques.

En una recerca etnogràfica que vam fer entre el 2015 i el 2019 sota el títol de "Neophon II. Les 'mudes lingüístiques', una aproximació etnogràfica als nous parlants a Europa" vam poder observar, a partir de metodologies d'observació participant on el meu col·lega Joan Pujolar i jo ens vam convertir en voluntaris, que aquest programa no només facilita que els nous parlants parlin català fora de les aules sinó que també dona eines perquè ells puguin ser escoltats. Tenim l'exemple de la Jamila, una dona marroquina que en aquell moment tenia 33 anys i que tenia dues filles petites en edat escolar. Per a ella era molt important saber català per poder ajudar a les seves filles a l'escola:

Extracte 1: *Jamila*

Saps? Aquesta setmana he practicat molt el català amb els mestres. Li he demanat a la Marta per què te aquesta etiqueta per mi , per què em parla en castellà... M'ha dit que ningú li havia dit mai això. La reunió ha servit més per mi que per la meva filla. La Marta m'ha dit que d'acord, que a partir d'ara em parlarà sempre en català. Ara tinc força per saltar aquesta barrera. La mestra li va dir a l'Aiza que la seva mare era molt intel·ligent i que parlava molt bé el català. A la Marta li va donar un xoc! Em va dir, digues-li a la teva parella lingüística que és fantàstica. Si construïu aquestes barreres no podem traspasar-les, li vaig dir jo. La Marta no sabia que existia el VxL, li vaig explicar què era. Existeix perquè "vosaltres" no ens doneu la llengua (...). Em sento diferent, una dona que té drets quan parla català. He canviat, eh?

³⁹ El Voluntariat per la llengua té un portal específic o s'hi publiquen notícies, entrevistes a participants, activitats, etc. sobre aquest programa: <https://www.vxl.cat/>

Com veiem en aquest exemple, la Jamila va agafar forces per encarar-se a la tutora dels seus fills a l'escola, bàsicament perquè la veiés i l'escoltés. Sacsejar-la perquè s'adonés que parlava català. No era altra cosa que aconseguir això, que allò que ella deia fos escoltat i tingut en compte. Un cop assolit, Jamila explicava amb claredat com se sentia reconeguda i respectada⁴⁰.

El programa de VxL té també un segon gran objectiu: canviar els hàbits dels parlants de llengua catalana, fent-los conscients que no calia canviar al castellà per adreçar-se i parlar amb nous parlants. Realment no sabem ben bé si aquest objectiu del programa també es compleix, ja que per una banda no es recull sistemàticament cap informació específica sobre aquest tema per part del CPNL i només disposem de les dades en els informes quinquennals d'usos lingüístics. Veiem que la gran majoria de catalanoparlants (75,6%) canvien al castellà amb molta facilitat quan se'ls adreça en aquest idioma i fins i tot alguns encara continuen en castellà quan s'hi adrecen en català (12,2%). Això és una cosa que molts immigrants també denuncien i es queixen que els fa sentir que tots els esforços en l'aprenentatge del català no serveixen per a res⁴¹.

5.3 El programa Vincles d'Òmnium Cultural

Finalment us volem presentar breument el programa Vincles d'Òmnium Cultural. Aquest programa és fruit de la recerca acció col·laborativa entre la UOC i Òmnium Cultural en el marc del projecte Equiling-Cat. Aquests són els objectius generals d'aquest projecte:

- Fer un bypass a la separació entre el treball acadèmic intel·lectual i l'acció / implicació social col·laborant amb els que estan lluitant contra les desigualtats lingüístiques en el terreny.
- Involucrar-se amb l'activisme social en base d'igualtat. Tant l'acció de disseny, implementació, recull de dades, avaluació i reflexió es negocien conjuntament dins la comunitat epistèmica.
- Impulsar i generar espais de trobada, interrelació, vincle i complicitat entre catalanoparlants i nous parlants que vulguin usar la llengua, però que no troben espais per fer-ho.
- Fomentar una consciència sociolingüística crítica (conscientització) entre els membres de la comunitat i participar en col·laboració en noves formes de ciutadania sociolingüística.

⁴⁰ En les següents publicacions podeu trobar més informació detallada sobre els resultats del projecte Neophon II: Maite Puigdevall, Joan Pujolar & Alba Colombo (2022). 'Linguistic safe spaces and stepping stones: rethinking mudes to Catalan through the lens of space', *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 43:1, 21-31. Ramallo, Fernando, Estibaliz Amorortu i Maite Puigdevall (Eds.) (2019). *Neohablantes de lenguas minoritarias en el Estado español*. Madrid: Iberoamericana Vervuert. Puigdevall, Maite; Alba Colombo i Joan Pujolar (2019). "Capítulo 6. Espacios de adopción del catalán, una aproximación etnográfica a las mudas lingüísticas en Cataluña", en Ramallo et al. (Eds.). *Neohablantes de lenguas minoritarias en el Estado español*. Madrid: Iberoamericana Vervuert, pàg: 111-130.

⁴¹ Vegeu la següent publicació on trobareu més detalls sobre el programa així com les dificultats per saber si realment ha tingut un impacte sobre els hàbits lingüístics dels voluntaris: Puigdevall, Maite (2022). "Voluntariat per la Llengua: Building Social Cohesion Through Language". In *Language, Policy and Territory - A Festschrift for Colin H. Williams*, edited by Wilson McLeod, Rob Dunbar, Kathryn Jones, and John Walsh. London: Palgrave Macmillan, pgs.: 365-385.

5.3 EL PROGRAMA VINCLES D'ÒMNIUM CULTURAL

A partir d'aquestes premisses es va anar configurant un programa que pivotava sobre la formació dels voluntaris o acompanyants. A diferència del programa de Voluntariat per la llengua,, on hi ha un petit acompanyament del voluntari a principi de curs, a Vincles la formació als acompanyants és vital perquè puguin, d'una banda, adquirir coneixements bàsics de didàctica de la llengua catalana per a nous, però a la vegada perquè puguin també reflexionar sobre qüestions com ara el racisme, la interculturalitat, les condicions materials amb què es troben molts immigrants, fenòmens com ara la segregació social (escolar, urbana, laboral, etc.). A la vegada també es un espai per reflexionar sobre la pròpia subalternitat com a parlants d'una llengua minoritzada i quins punts en comú tenim tots, els que han nascut aquí o fa temps que hi viuen i amb els que s'hi acaben d'instal·lar.

Per tant, l'objectiu de Vincles és crear activitats d'aprenentatge i socialització en llengua catalana, facilitades per acompanyants voluntaris, per a grups d'adults immigrants arreu del país. Té una doble finalitat:

- En primer lloc, permetre als migrants (principalment immigrants recents) un contacte més fàcil i ric amb la societat catalana, familiaritzant-los amb la llengua i la cultura catalanes, i organitzant actes de socialització que superin les formes existents de segregació social, econòmica, educativa i residencial.
- En segon lloc, abordar la minorització de la llengua catalana tal com la viuen els mateixos catalanoparlants, ja que l'exercici d'actuar com a tutors voluntaris de llengua els obliga a repensar disposicions i ideologies explícites i implícites sobre qui és un parlant legítim d'una llengua minoritzada i com l'economia lingüística local afecta els més vulnerables.

Bàsicament, el projecte tracta de crear espais d'aprenentatge de llengües a través dels quals els participants -tant acompanyants com participants (aprenents)- abordin i negociïn eixos competitius i contradictoris de privilegi i exclusió, sobretot perquè els catalanoparlants estan generalment millor socialment, però com ja hem dit, també experimenten una minorització de la seva llengua i cultura.

En la darrera reunió de coordinació que vam fer amb OC ens van informar que hi havia 135 grups actius repartits per bona part del territori (l'any 2023 en teníem 70).

A grans trets, podem dir que Vincles proporciona espais de socialització a aquelles persones amb més dificultats per accedir a cursos de català i hem vist que la gran majoria de les persones que hi assisteix són sobretot dones, de totes les edats, tant mares joves com dones més grans i majoritàriament d'origen magrebí, però també de Sud-amèrica, Àsia i altres països de Centràfrica.

6. REFLEXIONS FINALS

En aquesta presentació hem volgut fer una aproximació al tema dels models socials i culturals de les societats cada cop més diverses. Aquesta gran diversitat de cultures i de llengües que es poden concentrar en territoris com ara Catalunya, especialment en entorns urbans, però evidentment també en molts i molts altres indrets de tot el planeta, és deguda als models econòmics del capitalisme tardà que o bé expulsa persones de llocs on han nascut o ja han migrat perquè no han trobat la manera de guanyar-se la vida o bé atrau migrants perquè les seves economies reclamen mà d'obra, ja que amb l'autòctona no se'n fa prou per contribuir al creixement econòmic i a pal·liar l'envelliment de la població local, així com la baixa natalitat.

Hi ha molta recerca feta a l'entorn de les democràcies multiculturals i per intentar comprendre si la diversitat cultural i lingüística és o pot ser un fre al creixement i desenvolupament econòmic així com una amenaça a la cohesió social. Certament, podem trobar multitud de casos de països amb diversitat lingüística i cultural que són també països productius i rics i força equitatius en termes d'acomodació de la diversitat, com en podem trobar també de pobres o en vies de desenvolupament que no tenen resolta la qüestió de la diversitat. No podem dir que hi hagi una correlació de causa-efecte entre diversitat lingüística i cultural amb el desenvolupament econòmic d'un indret. En gran mesura aquest desenvolupament econòmic depèn de com es gestiona la diversitat en el si de la comunitat i quin tipus de polítiques socials, econòmiques i culturals s'hi duen a terme per crear comunitats basades en la justícia (socio)lingüística.

En aquesta ponència hem presentat diversos models o exemples de gestió de la diversitat lingüística i cultural fent un repàs de la protecció de la diversitat en organismes i lleis internacionals i europees i hem vist clarament que aquestes no són suficients perquè en els estats i les comunitats s'hi respectin les minories.

Catalunya, i també Euskadi en menys mesura, són territoris que han acollit persones de fora d'aquest territori degut al seu model econòmic, que en el cas de Catalunya recau sobretot actualment en el sector terciari i de serveis. Tanmateix, els dos territoris tenen competències limitades en l'àmbit de l'arribada i acolliment dels immigrants cosa que els permet només dur a terme polítiques d'acollida i cohesió social -el que hem anomenat Soft power- això fa que no es puguin dur a terme certes accions de control poblacional i d'assentament poblacional.

Moltes de les accions d'acollida dels nousvinguts que es porten a terme, sigui des de les institucions públiques o des del tercer sector, no combinen les qüestions de benestar i justícia socials (alimentació, habitatge, feina, etc) amb les d'acollida lingüística (ensenyament i accés a les llengües però també respecte per les llengües d'origen). Això fa que molts immigrants que arriben a comunitats on hi ha llengües minoritzades es socialitzin ells i els seus fills en primera instància i principalment en la llengua majoritària i estatal. Això suposa que d'alguna manera se'ls relega a poder accedir a un tipus de feines on no cal que parlin ni usin habilitats lingüístiques complexes. Això que potser no es percep com un problema perquè per a ells el més important són les necessitats bàsiques (feina, alimentació) a mig i llarg termini pot limitar enormement les seves possibilitats d'ascensió social.

D'altra banda a Catalunya també hem vist com molts nouvinguts experimenten problemes per poder accedir tant a cursos de català per a adults com a espais i a persones que parlin català habitualment. L'hàbit hegemònic entre els catalanoparlants de dirigir-se o respondre en castellà als nouvinguts fa que fins i tot les persones que l'estan aprenent i voldrien practicar-lo no puguin fer-ho.

Cal la participació de les institucions, però també d'organitzacions i de la societat civil en l'acolliment de les persones migrades. Hem vist com des de diverses institucions com ara ajuntaments, el Consorci per a la Normalització Lingüística i altres entitats com Òmnium Cultural, amb diversos programes de llarga durada com el Voluntariat per la Llengua o de més recent creació com ara Vincles, són programes que faciliten el contacte, interrelació i coneixença mútua entre ciutadans nascuts o afincats fa temps a Catalunya i els nouvinguts que volen aprendre i practicar la llengua. Per tant, per acabar podem dir que és tan important l'acció de les institucions governamentals, com de les no governamentals, i que la participació ciutadana és clau.

udal**top**

**UDALETAKO
EUSKARA
ZERBITZUEN
TOPAKETAK**

www.udaltop.eus